پېئىلنىڭ زامان شەكىللىرى

		ھازىرقى زامان		كەلگۈسى زامان		ئۆتكەن زامان	
		قوشۇمچە	مىسال	قوشۇمچە	مىسال	قوشۇمچە	مىسال
1 - شەخس	بىرلىك	-ۋاتىمەن -ۋاتىمەن -ۇۋاتىمەن -ۈۋاتىمەن	ئوقۇۋاتىمەن يېزىۋاتىمەن تۇرۇۋاتىمەن كۆرۈۋاتىمەن	-يمەن -ىمەن	ئوقۇيمەن يازىمەن تۇرىمەن كۆرىمەن	-دىم -تىم -دۇم -تۇم -دۈم -تۈم	يازدىم كەتتىم ئوقۇدۇم تۇتتۇم كۆردۈم ئۆتتۈم
	كۆپلۈك	-ۋاتىمىز -ۋاتىمىز -ۇۋاتىمىز -ۈۋاتىمىز	ئوقۇۋاتىمىز يېزىۋاتىمىز تۇرۇۋاتىمىز كۆرۈۋاتىمىز	-يمىز -ىمىز	ئوقۇيمىز يازىمىز تۇرىمىز كۆرىمىز	-دۇق -تۇق	ئوقۇدۇق يازدۇق تۇردۇق
2 - شەخس	بىرلىك	-ۋاتىسەن -ۋاتىسەن -ۇۋاتىسەن -ۈۋاتىسەن	ئوقۇۋاتىسەن يېزىۋاتىسەن تۇرۇۋاتىسەن كۆرۈۋاتىسەن	-يسەن -ىسەن	ئوقۇيسەن يازىسەن تۇرىسەن كۆرىسەن	-دىڭ -تىڭ -دۇڭ -تۇڭ -دۈڭ -تۈڭ	يازدىڭ كەتتىڭ ئوقۇدۇڭ تۇتتۇڭ كۆردۈڭ ئۆتتۈڭ
	كۆپلۈك	-ۋاتىسىلەر -ۋاتىسىلەر -ۇۋاتىسىلەر -ۈۋاتىسىلەر	ئوقۇۋاتىسىلەر يېزىۋاتىسىلەر تۇرۇۋاتىسىلەر كۆرۈۋاتىسىلەر	-يسىلەر -ىسىلەر	ئوقۇيسىلەر يازىسىلەر تۇرىسىلەر كۆرىسىلەر	-دىڭلار -تىڭلار -دۇڭلار -تۇڭلار -دۈڭلار -تۈڭلار	يازدىڭلار كەتتىڭلار ئوقۇدۇڭلار تۇتتۇڭلار كۆردۈڭلار ئۆتتۈڭلار
3 - شەخس	بىرلىك ھەم كۆپلۈك	-ۋاتىدۇ -ۋاتىدۇ -ۇۋاتىدۇ -ۈۋاتىدۇ	ئوقۇۋاتىدۇ يېزىۋاتىدۇ تۇرۇۋاتىدۇ كۆرۈۋاتىدۇ	-يدۇ -ىدۇ	ئوقۇيدۇ يازىدۇ تۇرىدۇ كۆرىدۇ	-دى -تى	ئوقۇدى يازدى تۇتتى كۆردى

- كونا مەسچىت بىلەن ئوپ - ئوخشاش، - دەپ جاكارلاپتۇ جاڭجوڭ، - بىر قەدەم كەڭ - تار، بىر غېرىچ ئېگىز - پەس، بولۇشىغا يول قويۇلمايدۇ، گۈل نەقىشلىرىدىن تارتىپ، سىر بوياقلىرىغىچە ئوپ - ئوخشاش بولۇش كېرەك!. . . .

بىلدىڭمۇ، ئوغلۇم؟ «قوش مەسچىت»نىڭ تارىخى ئەنە شۇ! ئايدەك يورۇق، باھاردەك يىللىق كوچىمىزنىڭ تۇماندەك تۇتۇق، جۇدۇن پەسلىدەك سوغۇق كوچىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنىڭ تۈپ سەۋەبى ئەنە شۇ!

4

جىنىم بوۋا ! ئاخىرەتكە سەپەر قىلغىنىڭغا چارەك ئەسىر بولغان بۈگۈنكى كۈندە مەن ئايرىلغىنىمغا شۇنچە يىللار بولغان يۇرتۇمغا قاراپ كېتىۋاتىمەن، نۇرانە چېھرىڭ ۋە ئوتلۇق نەپەسلىرىڭ بىلەن ئىللىپ تۇرىدىغان كوچامغا قاراپ كېتىۋاتىمەن، يېقىنلاشقانسېرى سېغىنىش - ئىنتىزارلىق ئوتلىرى لاۋۇلدىماقتا، تەشۋىش - ئەندىشىلىرىم كۈچەيمەكتە: ئاھ، مېنىڭ كوچام، قانلىق تارىخى سەرگۈزەشتلەرنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن ھەسرەت - نادامەتلىك كوچام! تىنچ، ئىتتىپاقلىق باھارىنىڭ ئارامبەخش ئاپتىپىدا يورۇپ يىللىغانسەنمۇ ياكى ئۆزھالىتىڭچە تۇرىۋەرگەنسەنمۇ؟ سۈبھى - سەھەر ۋاقتىدا قارىمۇ قارشى ئىككى دەرۋازىدىن تەڭ چىققان ئىككى مۇسۇلماننىڭ «ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام»نى بەجا كەلتۈرۈپ بىر مەسچىتكە قاراپ دوستانە قەدەم تاشلاۋاتقانلىقىنى كۆرەرمەنمۇ ياكى ئەينى زامانلاردىكىدەك «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز»دەپ بىر بىرىنى ئىتتىرىشىۋاتقان نادانلارنىمۇ؟ ھۆرمەتلىك يىگى ئىمامىمىز بىر مەسچىتكە جەم بولغان ئەھلى جامائەتتىن: «ئىنساننىڭ خار ۋە زەبۇن بولۇشىغا سەۋەب نېمە دۇر؟» دەپ سورىسا، پۈتكۈل جامائەت: «ئىككى نەرسىدۇر: بىرى جاھىللىق ۋە نادانلىق؛ ئىككىنچىسى، تەپرىق ۋە ئىختىلاپتۇر»دەپ جاۋاب بەرسە؛ «ئىززەت –ئابرۇي، قۇۋۋەت نېمە بىلەن بولۇر؟» دېگەن ھامان :«بىلىم –مەرىپەت، ئىتتىپاقلىق بىلەن بولۇر»① دەپ يەكدىللىك بىلەن جاۋاب بەرسە، خۇشاللىقتىن يۈرەكلىرىم يىرىلىپ كەتمەسمىدى؟ سىنىڭچۇ، بوۋا؟ بوش، بىكار قالغان يەنە بىر مەسچىتنىڭ كۆز گۆھەرلىرىمىز، ئۈمىد يۇلتۇزلىرىمىز ئۈچۈن ئارامبەخش باغچە، يەسلى قىلىپ بېرىلگەنلىكىنى كۆرسەمچۇ؟ ئۇ چاغدا مەن غەمكىن قەبرەڭنى مەھكەم قۇچاقلاپ، بار ئاۋازىم بىلەن خىتاب قىلماسمىدىم :

- بوۋا، جىنىم بوۋا، خاتىرجەم بول، ئارزۇ مۇرادىڭ گۈل - چېچەك ئاچتى!

كىتاب يېزىشقا كىرىشىپ، يۈك قەلەم بىلەن مۇنۇلارنى يېزىۋاتقان چاغ ئىكەن: «... بۇ خەلقنىڭ دىنى بىر، خۇداسى بىر، پەيغەمبىرى بىر، كەئبىسى بىر، مەزھىپى بىر، تىلى بىر، بۇ ئالتە بىرلىك ئۈستىگە دىل بىرلىكى – زىچ ئىتتىپاقلىق قېتىلىدىغانلا بولسا، تۆگەشكىنىم شۇ، تەختى – بەختىمىنىڭ گۇمران بولغىنى شۇ! ...»

- ئوغلۇم ئاڭلاۋاتامسەن؟ ئۇ، ئۆز ھۆكۈمىنى مۇنداق شەرھىلەۋاتقانىكەن: «دىل بىرلىكى – ئىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى، باي - باياشاتلىقنىڭ ئۇلى، بىلىم – مەرىپەتكە ئىنتىلىش، ئويغىنىش، ئۆز – ئۆزىنى تونۇۋېلىشنىڭ ئاساسىدۇر، بۇ «بىرلىك»تىن ئارتۇق خەۋپ – خەتەر يوق ماڭا «...ھەۋەسەينقارىم دەل مۇشۇنداق پەيتتە ياڭ جاڭجۇننىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ، جاڭجۇن ھەۋەسەينقارىم ئىنئام قىلغان100 دانە تىللانى ئاپتۇ، ئەرزىگە قۇلاق ساپتۇ ۋە خىيال سۈرۈپ قاپتۇ، شۇئەسنادا ھەسەنقارىممۇ كىرىپ كەپتۇ - دە 100دانە تىللانى ئالدىغا قويۇپتۇ، ئەرزىنى بايان ئەيلەپ ئاھ ئۇرۇپتۇ. جاۋاب كۈتۈپ قول باغلاپ تۇرۇپتۇ.

ـ ئويلىشىپ باقاي، - دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جاڭجۇن.

ئاكا - ئۇكىلار بىر - بىرىگە تۇيدۇرماستىن ئۇقۇشۇپ - سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ «ئويلىشىپ باقاي»دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلىۋاپتۇ. ئاكىسى 021تىللا ئىنئام قىلغان بولسا ئۇكىسى 150، ئىككى يۈزنى ئىنئام قىلىۋېرىپتۇ. ھەسەنقارىم ئاكىلىق ئورنى تۆپەيلىدىن بۇ دەۋادا ئۇتىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ كېتىپ. ئىنئام يوللاشتا ھەۋەسەينقارىمغا يېتىشەلمىگەن بولسا كېرەك، شۇڭلاشقا ياڭ جاڭجۇن :

ـ سەنمۇ مەسچىت سال، ئىمام بول! - دەپ بۇيرۇپتۇ ھەۋەسەينقارىمغا - سىنىڭ قوللىغۇچىلىرىڭنىڭ ئەجدادى تەرىپىدىن مەسچىتكە ۋەخپە قىلغان دۇكان - ساراي، يەر - زېمىنلارغا سەن ئىگىدارچىلىق قىل! ھەسەنقارىمغىمۇ مۇنداق دەپتۇ:

- ئەسلىدىكى مەسچىتكە ئىمام بولىۋەر. سىنىڭ قوللىغۇچىلىرىڭنىڭ ئەجدادى تەرىپىدىن مەسچىتكە ۋەخپە قىلغان دۇكان - ساراي، يەر - زېمىنلارغا سەن ئىگىدارچىلىق قىلىۋەر!

دەۋادا ئۇتقان، غەلىبە خۇشاللىقىغا چۆمۈلگەن ھەۋەسەينقارىم ئۆز ئىچىدە مۇنداق قارارغا كەپتۇ؛ شۇنداق بىر جامە سالدۇرايكى، نامىم ئەلگە تارالسۇن، شۆھرىتىم كۆككە يەتسۇن، كۈنلەرنىڭ ئۆتىشى بىلەن كونا مەسچىت بويۇن قىسىپ بىر چەتتە قالسۇن!. . . .

ھەسەنقارىم بۇنى بىلىۋالغاندەكلا سوراپتۇ:

- جاڭجۇن ئالىيلىرى، قۇرۇلغۇسى مەسچىتنىڭ كۆلىمى، شەكىل - نۇسخىسى. . .